
Quick-scan   Noodverlenging commerciële radiovergunningen

Datum 31 augustus 2020
In opdracht van Ministerie van Economische zaken en Klimaat
Auteurs Marco Kerste, Joost Poort, Ward Rougoor en Bert Tieben
Rapportnummer 2020-61

Informatie & disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2020 SEO Amsterdam/IViR/Atlas voor gemeenten. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit deze notitie te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit deze notitie mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl.

Inhoud

1	Introductie	3
1.1	Onderzoeksvragen	3
1.2	Aanpak.....	3
2	Impact van Covid-19 op inkomsten radiostations.....	4
2.1	Impact Covid-19 op de economie.....	4
2.2	Inkomsten vergunninghouders	6
3	Prognoses en financieringsbehoefte	8
3.1	Prognoses van radiostations.....	8
3.2	Prognoses NAO SEO-model	9
3.3	Financieringsbehoefte	14
4	Mogelijkheden voor verkrijgen krediet	16
4.1	Maatregelen kredietverlenging	16
4.2	Daadwerkelijke mogelijkheden voor (extra) krediet.....	18
4.3	Situatie voor de radiosector.....	19
4.4	Conclusie ten aanzien van kredietverlening.....	20
5	Bepalen verlengingsprijs	22
6	Alternatieve beleidsopties.....	24
7	Synthese en advies.....	27

1 Introductie

Enkele houders van vergunningen voor landelijke commerciële radio-omroep alsmede de Vereniging van Commerciële Radio (VCR) hebben richting de Staatssecretaris van Economisch Zaken en Klimaat aangegeven dat een verlenging van de commerciële vergunningen met circa drie jaar in verband met ongunstige economische situatie als gevolg van de coronacrisis noodzakelijk is. Door de uitbraak van het coronavirus zijn de advertentie-inkomsten van de commerciële radiopartijen in de eerste twee kwartalen van 2020 sterk teruggelopen. Door de slechte economische vooruitzichten is het daarbij de vraag of en wanneer de advertentie-inkomsten weer op het oude niveau terug zullen komen.

Het aflopen van de vergunningen staat volgens genoemde partijen in de weg om de nu benodigde financiering aan te trekken. De huidige vergunningen lopen 31 augustus 2022 af. De vergunninghouders vragen om een noodverlenging met 3 jaar.

1.1 Onderzoeksvragen

Deze quick-scan richt zich op bovengenoemd vraagstuk en gaat daarbij achtereenvolgens in op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat is de nu zichtbare impact van Covid-19 op de financiële positie van de commerciële radiostations?
2. Welke verwachtingen zijn te formuleren voor de periode tot en met augustus 2022 (einde looptijd huidige vergunningen) en de jaren erna?
3. Hoe aannemelijk is het dat partijen momenteel geen krediet kunnen krijgen, mede met het oog op de afloop van de vergunningen per 1-9-2022?
4. Welke alternatieve beleidsopties zijn opportuun, naast de door de stations geprefereerde verlenging met drie jaar?
5. Indien verlengd wordt voor een korte periode tot één jaar of zoals de sector verzoekt met drie jaar, wat is dan een geëigende methode om de verlengingsprijs te bepalen?

1.2 Aanpak

Ten behoeve van deze quick-scan hebben radiopartijen jaarverslagen (2018 en 2019), omzetcijfers op maand- of kwartaalbasis (2018-2020), interne prognoses (2020-2022) en de eigen actuele financieringsbehoefte gedeeld. Daarnaast hebben de onderzoekers het eerder door SEO/IViR opgestelde voorspelmodel voor netto advertentie-opbrengsten (NAO) van de radiomarkt voorzien van een update en is gesproken met een door een vergunninghouder aangereikte financieringsintermediair. Tot slot zijn sectorrapporten geraadpleegd en is een inventarisatie uitgevoerd van overheidsregelingen (GO-C, BMKB-C, KKC) inclusief een inschatting van de mogelijke bruikbaarheid van deze regelingen voor de sector.

2 Impact van Covid-19 op inkomsten radiostations

Alle radiostations die in het bezit zijn van een landelijke kavel hebben ten behoeve van deze quick-scan financiële gegevens aangeleverd. Ook enkele (grote) niet-landelijke stations hebben dit gedaan. Deze paragraaf maakt inzichtelijk hoe de inkomsten van de radiostations zich mede naar aanleiding van de impact van Covid-19 in de eerste twee kwartalen van 2020 hebben ontwikkeld. In paragraaf 3 volgt een bespreking van de verwachte ontwikkelingen voor de komende periode tot aan het einde van de looptijd van de vergunningen, gevolgd door een bespreking van wat de omvang is van de (urgente) financiersbehoefte die is ontstaan door de onverwachte terugloop in inkomsten.

2.1 Impact Covid-19 op de economie

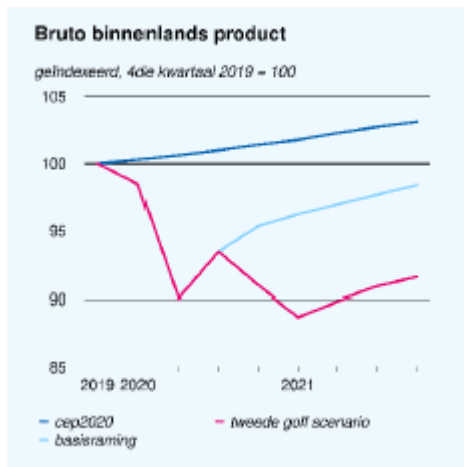
Covid-19 zorgt wereldwijd voor lagere economische groei. Volgens de meest recente raming van het CPB levert Nederland als gevolg van Covid-19 circa 6,5 procentpunt economische groei in. In het Centraal Economisch Plan 2020 verwachtte het CPB voor 2020 nog een bbp-groei van 1,4% voor 2020. Als gevolg van Covid-19 is de verwachting dat deze groei omslaat in een krimp van het bbp met -5,1%. Het CPB verwacht economisch herstel in 2021 met een geraamde bbp-groei van 3,2%.

Deze raming kent een grote onzekerheidsmarge. De grootste onzekerheid is het verdere verloop van de pandemie. Een tweede golf met opnieuw vergaande beperkende maatregelen zou de bbp-groei in Nederland verder terugdrukken tot -6,2% in 2020 en zou ook het verwachte economische herstel in 2021 doen omslaan in een krimp van -3,2%. Per saldo kost deze tweede golf dus in 2020 en 2021 samen 7,4 procentpunt van het bbp (zie Figuur 1).¹

---

¹ SEO (2020). *De economische impact van het coronavirus in de MRA en Groot-Amsterdam*, mei 2020. Deze studie hanteert voor de Metropoolregio een bandbreedte van -4,7 procent tot -13,7 procent voor de economische groei in 2020. De variatie ontstaat door aannames over de duur van de pandemie en de mate van herstel bij afbouw van de maatregelen.

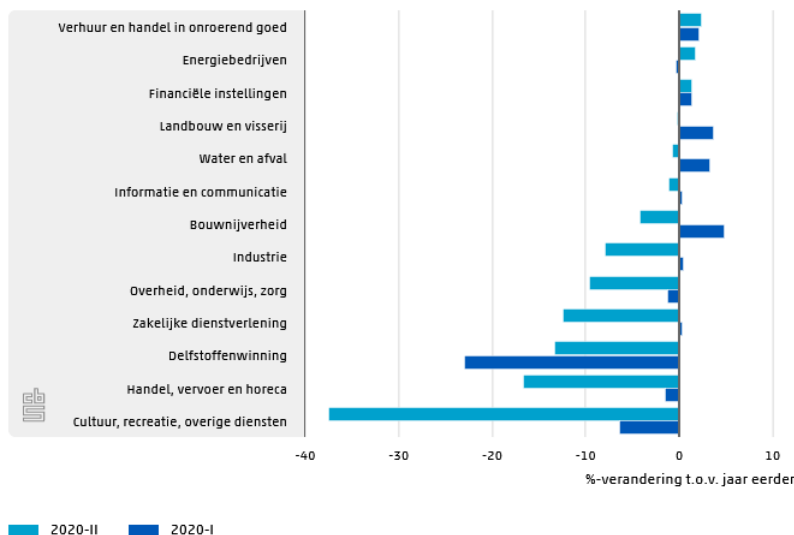
Figuur 1 Raming impact Covid-19 op de economie

Bron: CPB (2020), Augustusraming

De impact van Covid-19 is niet in alle sectoren in dezelfde mate voelbaar. De meest recente cijfers van het CBS laten de gevolgen voor de diverse sectoren van de Nederlandse economie zien. De sector Cultuur, recreatie en overige diensten wordt het sterkst geraakt met een krimp in de toegevoegde waarde van bijna 40 procent. In andere sectoren zoals energie, verhuur en landbouw en visserij zijn de gevolgen veel beperkter. De radiosector valt in de categorie informatie en communicatie die in het tweede kwartaal qua toegevoegde waarde licht negatief werd beïnvloed door Covid-19. Hierbij dient echter de kanttekening gemaakt te worden dat deze categorie naast radio ook sectoren bevat die maar beperkt geraakt werden, zoals telecommunicatie en IT-dienstverlening.

Figuur 2 Impact van Covid-19 per bedrijfstak (volume)

Bron: CBS (2020)

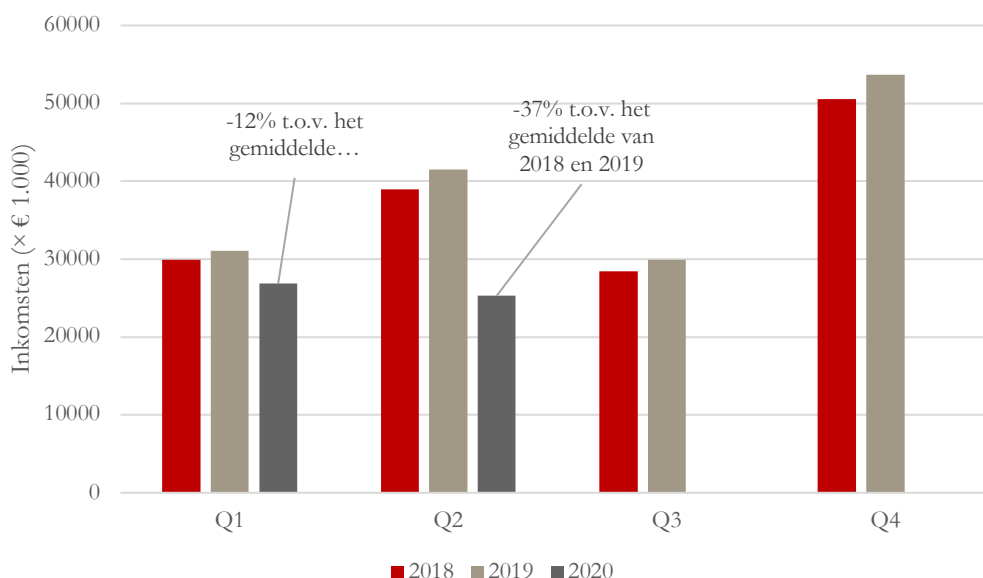
SEO (2020)² schatte in mei op basis van (input-output-)analyse van vraaguitval tot 1 juni dat de impact van de pandemie op de toegevoegde waarde van de sector Uitzending van radio- en televisieprogramma's (SBI-60) in 2020 zou uitkomen op in totaal -12 procent.

2.2 Inkomsten vergunninghouders

In de eerste twee kwartalen van 2020 genereerden radiostations aanmerkelijk minder inkomsten dan in diezelfde kwartalen van 2018 en 2019 het geval was. Adverteerders trokken zich vanaf maart terug en keken vervolgens de kat uit de boom in afwachting van versoepeling van de coronamaatregelen. Ondanks dat het eerste kwartaal voor het grootste gedeelte pre-Covid-19 plaatsvond, waren de inkomsten gemiddeld 12 procent lager dan in (het gemiddelde van) 2018 en 2019. De echte klap volgde in het tweede kwartaal. De inkomsten lagen ruim een derde lager dan in de twee voorgaande jaren.

Het in Figuur 3 geschetste beeld is in grote lijnen representatief voor alle onderliggende stations. De inkomsten waren bij alle stations in Q2 2020 minimaal een kwart lager dan in de twee voorgaande jaren.³ Een aantal stations had zelfs bijna de helft minder inkomsten dan in eerdere jaren. De niet-landelijke stations in de steekproef laten een iets grotere terugval in inkomsten zien dan de landelijke stations. In hoeverre dit representatief is voor de gehele niet-landelijke markt is op basis van de aangeleverde cijfers niet te zeggen. Er is geen verschil waarneembaar tussen geclausuleerde en niet-geclausuleerde stations.

Figuur 3 Inkomsten respectievelijk 12 en 37 procent lager in de eerste twee kwartalen van 2020

Bron: SEO/IViR/Atlas op basis van financiële gegevens aangeleverd door de negen landelijke radiostations en twee (grote) niet-landelijke stations. De figuur geeft totale inkomsten weer, spot, non-spot en overig.

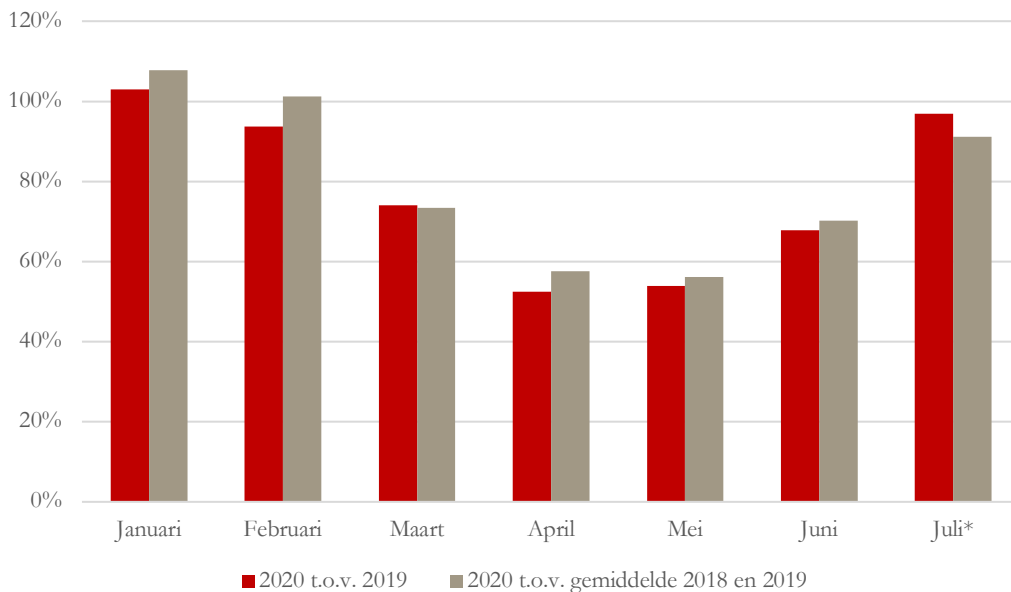
² SEO (2020). *De economische impact van het coronavirus in de MRA en Groot-Amsterdam*, mei 2020

³ De enige uitzondering hierop is een relatief klein station dat in 2018 en 2019 en het eerste kwartaal van 2020 aanzienlijke groei liet zien. Ook voor dit station geldt echter een sterke terugval in inkomsten.

Niet alle stations waren in staat ook inkomsten per maand aan te leveren. Voor degenen die dat wel deden, geeft Figuur 4 de terugval in inkomsten per maand weer. In januari en februari ontwikkelden inkomsten zich nog in lijn met 2018 en 2019. In maart is vervolgens een eerste terugval zichtbaar. In april en mei lagen de inkomsten ongeveer de helft lager dan in 2018/2019. Vanaf juni is herstel zichtbaar. De cijfers voor juli zijn hoopgevend, wel zijn grote verschillen zichtbaar tussen stations. Sommige stations presteren weer ongeveer op het niveau van 2019, andere zitten daar nog tientallen procenten onder. Verder geldt dat in juli (en augustus) normaliter maar weinig omzet wordt gedraaid. De slechte maanden april en mei tellen dus zwaarder dan de relatief goede juli-maand.⁴

Dit beeld correspondeert vrij goed met enkele berichten uit de media. Niels Bruinsma van Abovo Media komt in een blog op een daling voor radio met 23%. Dit is berekend op basis van bruto-bestedingen volgens Nielsen en zou neerkomen op een bruto afname met €65 miljoen.⁵ De Ster bericht dat halverwege het jaar ongeveer 30% minder inkomsten zijn gegenereerd dan in dezelfde periode in 2019.⁶ Dit laatste gaat dus over radio en televisie samen. In een ander bericht noemt het Liedewij Hentenaar van het Radio Advies Bureau (RAB) een afname voor radio van 20 tot 30%, bij een toegenomen luistertijd.⁷ In dat bericht wordt reclame “een typische V-markt” genoemd met een snelle afname, maar ook snel herstel. De V-vorm die in figuur 4 te zien is, sluit daarbij aan.

Figuur 4 Inkomsten liepen vanaf maart terug, herstel vanaf juni

Bron: SEO/IViR/Atlas op basis van een deel van de vergunninghouders. Samen waren die in 2019 verantwoordelijk voor ongeveer veertig procent van de totale inkomsten van de stations in figuur 3. De figuur geeft totale inkomsten weer, spot, non-spot en overig. *De cijfers over juli zijn exclusief die van twee (kleinere) stations.

⁴ In 2019 bedroeg de omzet in juli (van de stations in figuur 2 samen) ongeveer de helft van de omzet van mei 2019.

⁵ <https://www.abovomedia.nl/nieuws/laatste-update-terugkijken-op-corona>.

⁶ <https://nos.nl/artikel/2341670-minder-reclame-op-radio-tv-en-in-de-straat-ster-levert-bijna-30-procent-in>.

⁷ <https://nos.nl/artikel/2344493-advertentie-inkomsten-televisie-met-bijna-een-kwart-gedaald.html>.

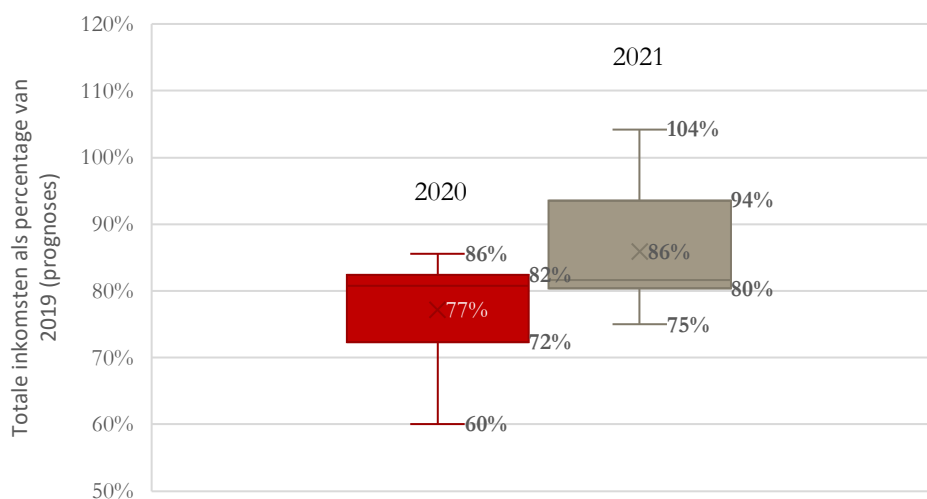
3 Prognoses en financieringsbehoefte

3.1 Prognoses van radiostations

Radiostations geven aan dat prognoses maken voor 2020 als geheel of zelfs 2021 koffiedikkijken is gezien de onzekerheid over Covid-19 en de afbouw (of herinvoering) van maatregelen tegen de verspreiding van het virus. De stations beschouwen de eigen prognoses dan ook als ruwe schattingen.

De naar omzet van 2019 gewogen gemiddelde verwachte krimp komt in 2020 uit op 18% (tegenover 23% ongewogen).⁸ Voor 2021 rekenen stations op 15% minder inkomsten (14% ongewogen). Voor individuele stations liggen prognoses verder uiteen, zie Figuur 5. Individuele stations rekenen voor 2020 op 60 tot 86% van de inkomsten van 2019. Het jaar 2021 is nog lastiger te prognosticeren. Een aantal stations geeft aan te verwachten dat 2021 ongeveer gelijk zal zijn aan 2020. Er is ook een 'stroming' die uitgaat van licht herstel. Deze stations verwachten dat 2021 beter zal zijn dan 2020 maar nog steeds minder dan 2019. Een of twee stations geven aan te verwachten dat 2021 beter zal zijn dan 2019. Deze verwachting komt echter primair voort vanuit de verwachting dat het station in staat zal zijn marktaandeel te winnen. Deze 'groei' ligt daarmee alsnog lager dan pre-Covid-19 was voorzien.

Figuur 5 Radiostations verwachten in 2020 bijna een kwart minder omzet. In 2021 verwachten stations ongeveer 15 procent minder inkomsten dan in 2019.

Bron: SEO/IViR/Atlas op basis van financiële gegevens aangeleverd door negen landelijke radiostations en twee (grote) niet-landelijke stations. Twee stations hadden nog geen prognoses voor 2021. De figuur geeft de ongewogen station specifieke prognoses weer.

⁸ Met gewogen bedoelen we dat grotere stations zwaarder meetellen (conform marktaandeel). Ongewogen is simpelweg het gemiddelde van de bij de verschillende stations geobserveerde omzetzaling.

Ook dit beeld correspondeert vrij goed enkele andere bronnen. Nielsen gaat uit voor een krimp van de netto mediabestedingen van 22% in 2020.⁹ Deze prognose wordt niet verbijzonderd naar radio. In een interview geven Nederlandse media-ceo's te kennen uit te gaan van een krimp met 10 tot 20%, waar aanvankelijk gevreesd werd voor een terugval met 40%. Zij houden er rekening mee dan het herstel twee tot drie jaar kan duren.¹⁰ PwC maakt specifiek voor radio melding van een negatief effect op de korte termijn, maar verwacht op de langere termijn een terugkeer naar historische trends.¹¹

3.2 Prognoses NAO SEO-model

Figuur 4 laat zien dat netto advertentie-opbrengsten (NAO) in de radiomarkt zich tussen 1996 en 2008 gunstiger ontwikkelden dan het bbp. Na de financiële crisis kromp de radio-advertentiemarkt in 2009 met zo'n 16%, om weer op het bbp-pad terecht te komen. Sinds 2009 zijn de bestedingen met wat schommelingen ongeveer gelijk gebleven in nominale termen. In reële termen zijn ze derhalve geleidelijk afgenomen. In 2019 waren de netto bestedingen (spot plus non-spot) € 204,6 miljoen.¹²

Hierboven werd geconstateerd dat er in de eerste twee kwartalen van 2020 een duidelijke terugval was als gevolg van de coronacrisis. De verwachting van vergunninghouders is dat er ook in de tweede helft van 2020 een fors neerwaarts effect zal zijn ten opzichte van 2019, en dat er in 2021 slechts gedeeltelijk herstel zal zijn ten opzichte van het niveau van 2019. Teneinde de voorspellingen voor de jaren 2020 en verder te objectiveren, kan net als ten behoeve van de verlenging in 2017 een econometrisch model worden geschat, waarin de ontwikkeling van de NAO wordt verklaard uit de ontwikkeling in het voorgaande jaar en de ontwikkeling van het bruto binnenlandse product (bbp).¹³ Vervolgens kunnen de economische voorspellingen van het CPB worden gebruikt voor een projectie van de advertentieopbrengsten voor de komende jaren.

⁹ <https://www.adformatie.nl/media/netto-mediabestedingen-dalen-naar-verwachting-dit-jaar-met-2>

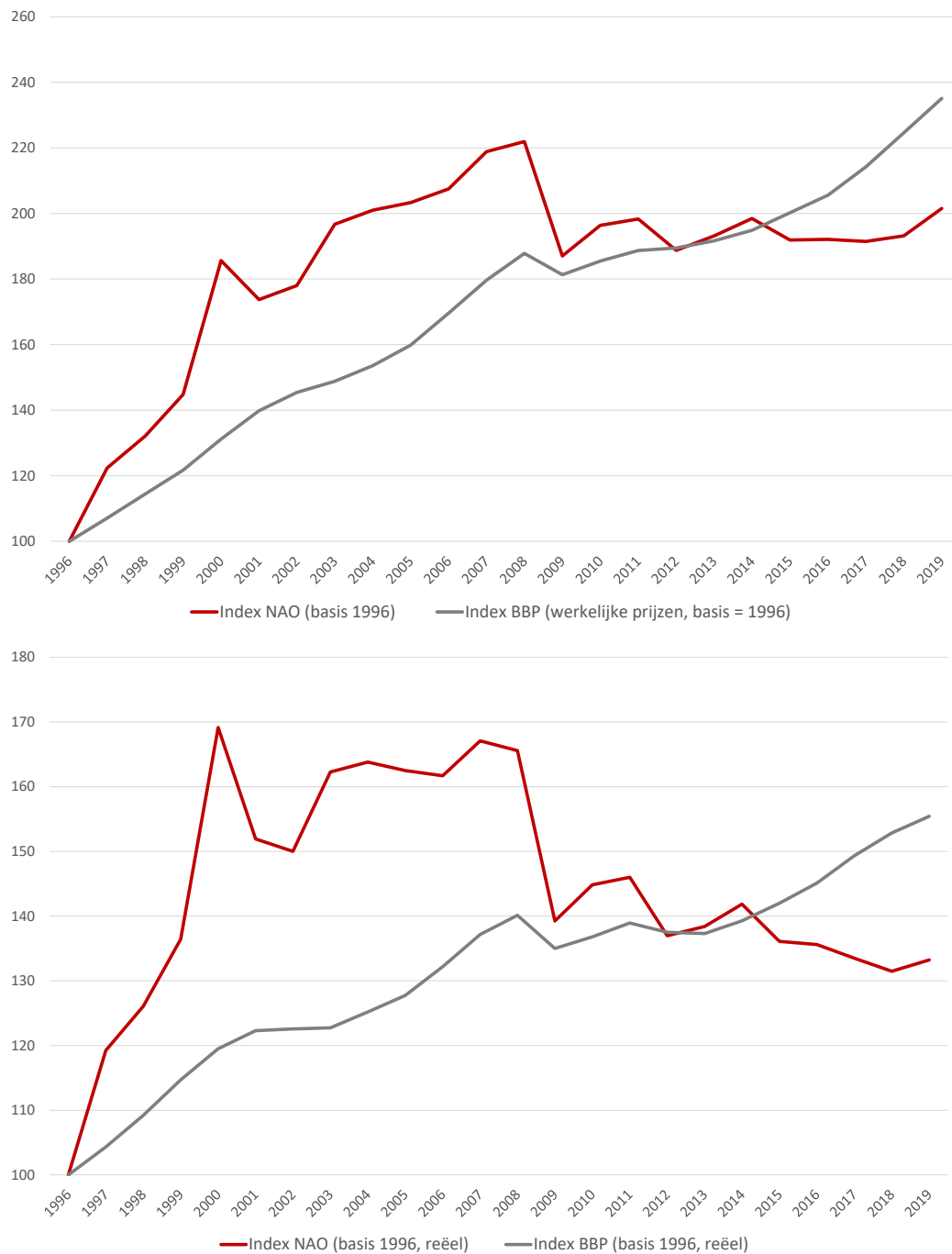
¹⁰ <https://www.adformatie.nl/media/herstel-advertentiemarkt-kan-tot-3-jaar-duren>

¹¹ PwC (2020). *Likely Impact of COVID-19 on the Dutch Media Industry*. May 2020.

¹² <https://www.telecompaper.com/nieuws/omzet-uit-radioreclame-groeide-met-43-procent-in-2019--1324489>. Sinds 2018 rapporteert het Radio Advies Bureau (RAB) dat de cijfers verzamelt de netto-netto bestedingen, waarvan geen mediakortingen meer hoeven worden afgetrokken. De indexcijfers in figuur 3.2 zijn ook historisch teruggerekend naar deze grondslag.

¹³ Zie paragraaf 4.1 in: Kerste, M., Poort, J., Rougoor, W., Weda, J., Witteman, J. (november 2016). *Waarde landelijke commerciële radiovergunningen: verlenging 2017*, SEO Economisch Onderzoek/IViR, Amsterdam, SEO-rapport nr. 2016-94.

Figuur 6 Indexcijfer NAO en bbp 1996-2019, nominaal (boven) en reëel (onder)

Bron: SEO/IViR/Atlas op basis van RAB (2008-2020), CBS.

Terugblik op model 2017

Ten behoeve van de verlenging in 2017 zijn twee eenvoudige modellen geschat. In het eerste model werd voor de jaren 1998-2015 de relatieve ontwikkeling van de nominale NAO verklaard uit de nominale bbp-ontwikkeling in dat jaar, de ontwikkeling van de nominale NAO in het jaar ervoor en een constante. Tevens bevatte dat model een zogeheten dummy-variabele voor het jaar 2003

(zerobase), waarin de ordening van de radiomarkt radicaal veranderende en er veel stations bijkwamen. De nominale bbp-groei bleek een zeer significant en meer dan evenredig effect te hebben. Tevens bleek de NAO-groei in het voorgaande jaar een (gedempte) negatieve terugkoppeling te geven. De wijziging van de marktordering in 2003 geeft een vrij grote en bijna significante schok in de marktgroei van zo'n 11% in dat jaar ten opzichte van de ontwikkeling die te verwachten was op basis van de andere variabelen. Het model bleek het uitzonderlijk slechte jaar 2009 – de impact van de financiële crisis – zeer goed te verklaren, maar kon met name de grote schommelingen in 2000 en 2001 minder goed verklaren.

Het tweede model ging uit van de periode na zerobase, te weten de jaren 2004-2015. Het verklaarde de ontwikkeling van de nominale netto advertentie-opbrengsten uit de ontwikkeling van het nominale bbp in hetzelfde jaar en het jaar ervoor, en een constante. Dit model leek wat beter te presteren dan het vorige – al was het aantal datapunten wel beperkt. Opnieuw werd het uitzonderlijk slechte jaar 2009 goed verklaard.

Mede op basis van toetsing van de voorspellingen van beide modellen aan die van andere partijen, zijn de voorspellingen op basis van het tweede model als uitgangspunt gehanteerd voor de waardebeoordeling van de vergunningen. Tabel 1 geeft de voorspellingen voor de jaren 2016-2019 volgens beide modellen, en de realisaties volgens RAB. Cumulatief groeide de markt in deze vier jaren nominaal iets meer van 5%. Dat was 2,1%-punt *meer* dan volgens het model voor 2004-2015 (gebruikt voor de waardebeoordeling van de vergunningen) en 2,3%-punt *minder* dan op basis van het model voor 1998-2015.

Tabel 1 Voorspelling NAO bbp-groei, inflatie en nominale NAO-ontwikkeling

Jaar	2016	2017	2018	2019	Cumulatief
NAO-groei model 1998-2015	1,27%	0,82%	2,89%	2,21%	7,37%
NAO-groei model 2004-2015	-0,11%	0,56%	1,61%	0,86%	2,93%
NAO-groei realisatie	0,11%	-0,33%	0,89%	4,33%	5,03%

Bron: SEO/IViR/Atlas op basis van Kerste et al. (2016), tabel 4.4 en RAB (2020).

Voorspellingen op basis van cijfers tot en met 2019

De twee voorspelmodellen die zijn besproken in de vorige paragraaf zijn opnieuw geschat, waarbij de onderliggende dataset is aangevuld met vier extra jaren: 2016-2019. De resultaten, weergegeven in tabel 2 en tabel 3, zijn sterk vergelijkbaar met die uit Kerste et al. (2016): de ontwikkeling van het bbp werkt met een factor 2 tot 2,5 versterkt door in de NAO, terwijl de groei van de advertentiemarkt (Tabel 2) dan wel het bbp in het voorgaande jaar (Tabel 3) een negatieve terugkoppeling geeft. De negatieve waarde van de constante correspondeert met de trendmatige verslechtering van de markt ten opzichte van het bbp-pad (zie figuur 6).

Als variant zijn de modellen bovendien geschat met als aanvullende verklarende variabele een dummy voor de jaren waarin Nederland zich kwalificeerde voor het eindtoernooi van het EK of

WK voetbal voor heren. De achterliggende gedachte is dat deze eindtoernooien door veel adverteerders worden aangegrepen voor campagnes op radio en televisie.

In het model voor het tijdvak 1998-2019 bleek deze variabele positief significant bij een significantiedrempel van 90% (zie tabel 4): gemiddeld was de groei in een EK- WK-jaar 4,5% hoger, zonder aantoonbare extra afname in het jaar de jaren erna. In een variant van het model voor het tijdvak 2004-2019 is deze variabele statistisch niet significant (niet afgebeeld).

Tabel 2 Voorspelmodel NAO (1998-2019; n = 22)

Afhankelijke variabele groei NAO				
Variabele	Coëfficiënt	St. fout	t-waarde	Prob.
CONSTANTE	-0,06	0,02	-2,66	0,02
DBBP_NOM	2,47	0,56	4,38	0,00
ZEROBASE	0,12	0,06	1,91	0,07
DNAO(-1)	-0,26	0,16	-1,64	0,12
R ² (adjusted)	0,54 (0,47)			

Bron: SEO/IViR/Atlas.

Tabel 3 Voorspelmodel NAO (2004-2019; n = 16)

Afhankelijke variabele groei NAO				
Variabele	Coëfficiënt	St. fout	t-waarde	Prob.
CONSTANTE	-0,03	0,01	-2,21	0,05
DBBP_NOM	1,93	0,31	6,32	0,00
DBBP_NOM(-1)	-0,97	0,31	-3,12	0,01
R ² (adjusted)	0,76 (0,72)			

Bron: SEO/IViR/Atlas.

Tabel 4 Voorspelmodel NAO (1998-2019; n = 22)

Afhankelijke variabele groei NAO				
Variabele	Coëfficiënt	St. fout	t-waarde	Prob.
CONSTANTE	-0,08	0,02	-3,27	0,00
DBBP_NOM	2,40	0,53	4,50	0,00
ZEROBASE	0,13	0,06	2,29	0,04
DNAO(-1)	-0,28	0,15	-1,84	0,08
Eindtoernooi EK/WK	0,05	0,02	1,82	0,09
R ² (adjusted)	0,62 (0,53)			

Bron: SEO/IViR/Atlas.

Om vanuit deze modellen te komen tot voorspellingen voor de radiomarkt, zijn prognoses voor de ontwikkeling van het bbp nodig. In de Juniraming 2020 voorspelde het CPB een reële krimp van het bbp van 6,4% voor 2020 en een herstel van 3.3% in 2021.¹⁴ In de recentere Augustusraming

¹⁴ CPB POLICY BRIEF – Juniraming 2020. In combinatie met een voorspelde prijsontwikkeling van bbp van 2,5% in 2020 en 1,0% in 2021, geeft dat een nominale bbp-ontwikkeling van -4,1% in 2020 en +4,3% in 2021.

was het CPB in het basisscenario iets minder somber gestemd en ging het uit van een reële krimp van 5,1% in 2020 en een herstel van 3,2% in 2021. Echter, in het sombere scenario met een tweede golf van Covid-19 besmetting met een substantiële herinvoering van contactbeperkende maatregelen als gevolg, verwacht het CPB voor 2020 een krimp van 6,2% en voor 2021 een verdere krimp van 3,2% (zie ook Figuur 1).¹⁵

Als voor 2022 en 2023 wordt uitgegaan van een inflatie van 1,5% en een bbp-groei van 2,0% per jaar, volgen voor het basisscenario van het CPB de nominale ontwikkeling van de netto advertentieopbrengsten de percentages zoals weergegeven in tabel 5. In de voorspellingen op basis van tabel 4 is rekening gehouden met de verplaatsing van het EK-eindtoernooi van 2020 naar 2021 en is aangenomen dat Nederland zich zal plaatsen voor het WK in 2022.

Tabel 5 Voorspellingen NAO 2020-2023

Afhankelijke variabele groei NAO	2020	2021	2022	2023
Reële bbp-ontwikkeling	-5,1%	3,2%	2,0%	3,3%
Prijs bbp	1,7%	1,6%	1,0%	1,0%
Nominale bbp-ontwikkeling	-3,5%	4,9%	3,5%	3,5%
Model tabel 2 (tijdvak 1998-2019)	-15,9%	10,0%	0,0%	2,6%
Model tabel 4 (incl. EK-effect)	-17,1%	13,4%	1,8%	0,4%
Model tabel 3 (tijdvak 2004-2019)	-14,0%	10,1%	-0,6%	0,7%
Index model tabel 2 (2019 = 100%)	84%	93%	93%	95%
Index model tabel 4 (2019 = 100%)	83%	94%	96%	96%
Index model tabel 3 (2019 = 100%)	86%	95%	94%	95%

Bron: SEO/IViR/Atlas op basis van CPB en de modellen in tabel 2-4.

De voorspelde krimp voor heel 2020 wordt geschat op 14~17%. Voor 2021 voorspellen de modellen dat de markt zich met 10~13% zal herstellen, maar daarmee ligt het niveau van de advertentieopbrengsten in 2021 en ook in de jaren erna nog altijd onder het niveau van 2019. Dat is te zien in de indexcijfers in de laatste drie regels in de tabel, waarin de volgens de modellen verwachte advertentieopbrengsten in de jaren 2020-2023 worden uitgedrukt als percentage van de opbrengsten in 2019. Ten opzichte van het niveau van 2019, loopt een gemiddeld station over de periode januari 2020 tot en met augustus 2022 (het einde van de looptijd van de vergunningen) volgens deze prognoses ongeveer een kwart (23~28%) van de jaaromzet van 2019 mis. Wordt uitgegaan van de bbp-prognoses van het CPB in het scenario met een tweede besmettingsgolf met substantiële herinvoering van contactbeperkende maatregelen, dan is de voorspelde krimp van de advertentiemarkt 16 tot 20% in 2020 en 1 tot 5% in 2021. Tot en met augustus 2022 loopt een gemiddeld station dan omstreeks de helft (42~55%) van de jaaromzet van 2019 mis.

¹⁵ In combinatie met een voorspelde prijsontwikkeling van bbp van 1,7% in 2020 en 1,6% in 2021, geeft dat in het basisscenario een nominale bbp-ontwikkeling van -3,5% in 2020 en +4,9% in 2021 en in het tweede-golf-scenario een nominale bbp-ontwikkeling van -4,6% in 2020 en -1,7% in 2021.

De modelmatige voorspellingen voor 2020 op basis van het basisscenario van het CPB bevinden zich aan de bovenkant van de bandbreedte van de schattingen van de vergunninghouders. Die voor 2021 liggen iets boven het midden van de bandbreedte. Al met al liggen de voorspellingen van vergunninghouders, andere bronnen en de modellen redelijk in elkaars verlengde.

3.3 Financieringsbehoefte

Uitgaande van de modellen valt er sector-breed in de jaren tot het einde van de looptijd van de vergunningen een gat van ongeveer een kwart van de jaaronzet van 2019 in het basisscenario en de helft wanneer er een tweede besmettingsgolf komt met een substantiële herinvoering van contactbeperkende maatregelen. Daarbij moet worden opgemerkt dat het effect per vergunninghouder kan afwijken van het marktgemiddelde. Deels kunnen stations het omzetverlies opvangen door in te teren op reserves en door in de kosten te snijden. Indien dan alsnog een gat resteert, moet een station op zoek naar aanvullende financiering.

Als onderdeel van de in het kader van deze quick-scan gedane uitvraag bij radiostations is ook de (urgente) financieringsbehoefte gepeild. Zes van de elf stations die gegevens hebben aangeleverd, geven aan dat als gevolg van de lager dan begrote inkomsten een (urgente¹⁶) financieringsbehoefte is ontstaan. Deze financieringsbehoefte varieert per station van enkele tonnen tot een paar miljoen euro. De door deze stations genoemde urgente financieringsbehoefte voor 2020 bedraagt in totaal tussen de 3 en de 4 miljoen euro. Niet alle stations zijn al in staat geweest een eventuele financieringsbehoefte voor 2021 te formuleren. De stations die dat wel konden, gaven aan bij elkaar opgeteld nogmaals ongeveer 2 miljoen euro nodig te hebben. Dit is een onderschatting, aangezien niet alle vijf de stations al een financieringsbehoefte voor 2021 kenbaar hebben kunnen maken. Deze vijf stations geven allemaal aan grote moeite te hebben met het aantrekken van deze financiering, waarbij de in 2022 aflopende vergunningstermijn als belangrijkste oorzaak wordt genoemd. De vijf overige stations gaven aan op dit moment geen urgente financieringsbehoefte te hebben, of hebben daar reeds in kunnen voorzien. De vijf stations zonder urgente financieringsbehoefte vertegenwoordigen gezamenlijk een marktaandeel van ongeveer 80 procent (2019 cijfers).

De omvang van de door stations opgegeven directe financieringsbehoefte correspondeert bij de meeste stations die aangeven een behoefte te hebben met de in 2020 misgelopen inkomsten. Dit betreft de eerste twee kwartalen waarvoor realisaties beschikbaar zijn, plus de laatste twee kwartalen waarin als gevolg van Covid-19 ook minder omzet wordt verwacht dan eerder begroot. Het aantrekken van extra financiering is voor deze stations noodzakelijk om doorlopende kosten te dekken in het licht van afgenomen inkomsten. Voor sommige stations is de behoefte lager dan de omzetsdaling, wat impliceert dat zij andere maatregelen hebben kunnen nemen zoals kostenreductie of interen op reserves.

¹⁶ Diverse stations geven aan uiterlijk in september/oktober te moeten kunnen beschikken over extra financiering om te kunnen blijven voldoen aan hun financiële verplichtingen. In het kader van deze quick-scan is geen toets uitgevoerd op de door de stations genoemde financieringsbehoefte en op de vraag in hoeverre generieke steunmaatregelen – met name de NOW-regeling – die niet specifiek gericht zijn op de kredietverschaffing, reeds uitkomst bieden.

Samenvattend ontstaat een tweeledig beeld. Ten opzichte van de totale weggevallen inkomsten is de aangegeven, urgente financieringsbehoefte van de sector als geheel relatief bescheiden en ligt deze in de orde van grootte van enkele miljoenen in 2020 en opnieuw in 2021. Dit komt vooral doordat het grootste deel van de markt (in termen van marktaandeel) geen urgente financieringsbehoefte zegt te hebben, of daar reeds in heeft kunnen voorzien. Daar staat tegenover dat de stations die *wel* een acute financieringsbehoefte signaleren in termen van omzet weliswaar relatief klein zijn, maar het wel een substantieel aantal betreft en dat de vanuit de sector als geheel bescheiden financieringsbehoefte voor de individuele stations wel omvangrijk en potentieel bepalend is voor de continuïteit.

4 Mogelijkheden voor verkrijgen krediet

4.1 Maatregelen kredietverlenging

Snel na de stapsgewijs ingevoerde ‘intelligente lockdown’ in Nederland kwam er aandacht voor de economische en financiële consequenties van de coronacrisis. De Nederlandse overheid introduceerde een pakket aan maatregelen, waarvan een deel gericht is op de kredietverlening aan bedrijven.¹⁷ Dit betreft primair de BMKB-C, GO-C, KKC en COL-regelingen en de financiële steun aan Qredits. Hiervan is de GO-C regeling gericht op (middel)grootbedrijven met een financieringsbehoefte tussen 1,5 en 150 miljoen euro, terwijl de andere regelingen zich meer op het MKB-segment en kleinere financiering richten.¹⁸ Tabel 6 geeft een overzicht van de overheidsmaatregelen en de scope per maatregel.

Naast de Nederlandse overheidsmaatregelen, kwamen onder andere DNB, ECB en de EU met maatregelen gericht op het in gang houden van de kredietverlening. Op laste van DNB mogen banken lagere financiële buffers aanhouden en de invoering van een ondergrens voor de risicoweving van hypothecaire leningen wordt uitgesteld.¹⁹ Verwacht wordt dat de banken hierdoor tot 200 miljard euro extra kunnen uitlenen aan bedrijven en gezinnen. De ECB koopt voor 1350 miljard euro extra obligaties van overheden, banken en bedrijven aan met het PEPP (*Pandemic Emergency Purchase Programme*)²⁰ en houdt hiernaast de rente voor banken laag waarbij de voorwaarden waartegen banken kunnen lenen bij de ECB worden versoepeld.²¹ Verder past de EU tijdelijk de bankregelgeving aan, met wijzigingen in de verordening kapitaalvereisten (VKV 2) om de kredietstroom te stimuleren en banken maximaal in staat te stellen geld uit te lenen.²²

Ook de Nederlandse banken zelf roerden zich in de discussie over kredietverlening, en gaven aan een faciliterende rol te willen spelen. Typerend voor deze insteek vanuit de sector was de uitspraak van Kees van Dijkhuizen van ABN Amro op 19 maart: “Vorige keer bij de crisis waren wij als banken onderdeel van het probleem. Op dit moment zijn wij nadrukkelijk onderdeel van de oplossing.”²³ Dit gold ook als de crisis langer zou aanhouden: “We zijn op dit moment zeer sterk gekapitaliseerd, dus wij kunnen klanten daarmee helpen.”

¹⁷ Hier wordt voorbijgegaan aan maatregelen die bedoeld zijn om bedrijven financieel lucht te geven maar niet direct gericht zijn op continuering van de kredietverlening, zoals uitstel van belastingbetalingen en de NOW-regeling. Uiteraard dragen ook dat soort maatregelen (indirect) bij aan de financiële positie en dus de financierbaarheid van bedrijven.

¹⁸ Er worden door de verschillende bronnen in deze paragraaf verschillende definities voor MKB gehanteerd. Hier wordt uitgegaan van de algemeen gehanteerde grenzen van maximaal 250 werknemers en hoogstens 50 miljoen euro jaarmzet of hoogstens 43 miljoen euro balanstotaal (zie rvo.nl).

¹⁹ DNB (2020). *Corona-pandemie*, bezocht op 14-07-2020.

²⁰ European Central Bank (2020). *Pandemic emergency purchase programme (PEPP)*, bezocht op 14-07-2020.

²¹ DNB (2020). *Financiële sector zorgt voor extra smeerolie*, bezocht op 14-07-2020.

²² Europese Raad (2020). *Covid-19: Raad neemt uitzonderlijke regels aan ter bevordering van kredietverlening door banken in EU*, bezocht op 14-07-2020.

²³ NOS Radio 1 journaal, 19-3-2020.

Tabel 6 Overheidsmaatregelen voor krediet in relatie tot corona

Naam regeling	Korte toelichting	Scope
Garantie Ondernemers financierings-regeling (GO-C)	Voor leningen tussen 1,5-150 miljoen euro. <ul style="list-style-type: none"> Krediet i.v.m. liquiditeitstekorten als gevolg van het coronavirus. De overheid staat voor 80% (grootbedrijf) en 90% (MKB) garant. Maximale looptijd van 6 jaar. 	<ul style="list-style-type: none"> (Middel)grote ondernemingen met substantiële activiteiten in Nederland die liquiditeitstekorten hebben als gevolg van de coronacrisis, in de kern gezond zijn, een bevredigende rentabiliteits- en continuïteitsperspectieven hebben en geen bovenmatige kapitaalonttrekking hadden in de laatste 12 maanden. Het gaat hierbij alleen om Fresh Money.
Verruimde borgstelling midden- en kleinbedrijf (BMKB-C)	Voor leningen tot 1,5 miljoen euro. BMKB is aangepast i.h.k.v. corona: <ul style="list-style-type: none"> Borgstellingkrediet is verhoogd van 50 naar 75%. Provisie is verlaagd van 3,9% naar 2% bij een looptijd t/m 8 kwartalen en 3% bij een looptijd van 9 t/m 16 kwartalen. Looptijd is verhoogd naar 4 jaar. Garantiebudget is verhoogd van 765 miljoen naar 1,5 miljard euro. 	<ul style="list-style-type: none"> MKB-ers met max. 250 personeelsleden en een jaaronzet tot 50 miljoen óf een balans-totaal van 43 miljoen die in Nederland gevestigd zijn en financiële gevolgen ondervinden door het coronavirus.
Klein Krediet Corona (KKC)	Voor kleine financieringsbehoefte van 10.000 tot 50.000 euro. <ul style="list-style-type: none"> Overheid staat voor 95% garant. Voor 750 miljoen euro aan overbruggingskredieten Maximale looptijd 5 jaar. Rente bedraagt max. 4%, waarnaast ondernemers de Staat een eenmalige premie van 2% als vergoeding betalen. 	<ul style="list-style-type: none"> Ondernemers met max. 250 werknemers met een omzet vanaf 50.000 euro die voor de coronacrisis voldoende winstgevend waren, voldoende terugbetalingscapaciteit hebben en die zijn ingeschreven in de KvK voor 1 januari 2019.
COL-regeling voor Startups en Scale-ups	Leningen tussen 50.000 en 2 miljoen euro. <ul style="list-style-type: none"> Het kabinet heeft 300 miljoen euro beschikbaar gesteld voor overbruggingskredieten. Te verstrekken door regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) Voor leningen boven de 250.000 euro wordt 25% cofinanciering verwacht van de aandeelhouders of andere investeerders. Maximale looptijd van 3 jaar. Rente van 3%, bij leningen boven de 500.000 euro komt hier een premium van 2% per jaar bovenop. Voor leningen van meer dan 2 miljoen euro biedt Invest-NL via het Tijdelijk Overbruggingskrediet Programma innovatieve Start- en Scale-ups (TOPSS) financiering samen met professionele investeerders en/of de regionale ontwikkelingsmaatschappijen. 	<ul style="list-style-type: none"> Startups, scale-ups en innovatieve mkb-ers, die overwegend met extern eigen vermogen gefinancierd zijn. Groot aantal vereisten waaronder: <ul style="list-style-type: none"> Fresh money. Onderbouwing aan de hand van 12 maands-liquiditeitsoverzicht dat omzetterugval gevolg is van coronacrisis. Aangeven wat de aanwending is van de overbruggingsfinanciering voor de komende 9 maanden. Geen cumulatie van steun. Redelijke comfort dat aflossing lening na 1 jaar kan gaan plaatsvinden en lening binnen 3 jaar wordt afgelost.
Financiële steun Qredits	Microkredieten van max 25.000 euro. <ul style="list-style-type: none"> Leningen te verstrekken door Qredits. De overheid ondersteunt Qredits met 6 miljoen euro, waardoor het aan meer kleine bedrijven microkredieten kan verstrekken. Maximale looptijd 48 maanden, waarvan 6 maanden aflossingsvrij (kan verlengd worden naar 12 maanden). Rente 2% rente in eerste jaar, daarna 5,75%. 	<ul style="list-style-type: none"> Kleine bedrijven die een microkrediet willen aanvragen. Korte beschrijving van de situatie van de onderneming vóór de crisis en de verwachting tijdens en na de crisis, een opsomming van de overheidsmaatregelen waarvan gebruik wordt gemaakt, een beknopte onderbouwing van het gewenste financieringsbedrag, definitieve jaarcijfers van 2018 en minimaal voorlopige cijfers van 2019, tussentijdse cijfers 2020 en een overzicht van de (financiële) privésituatie.

4.2 Daadwerkelijke mogelijkheden voor (extra) krediet

De vraag is of de kredietverlening door al deze maatregelen en intenties per saldo inderdaad in stand is gebleven in de weken en maanden die volgden. Waar in het eerste kwartaal van 2020 de vraag van zowel grote bedrijven als MKB voor bancaire financiering nog fors toenam, gaven door DNB ondervraagde banken aan dat de vraag van grote bedrijven afnam in het tweede kwartaal van 2020, terwijl de vraag vanuit het MKB ook in het tweede kwartaal nog toenam.²⁴ Dit werd volgens de banken onder andere veroorzaakt door hogere uitgaven voor voorraden en werkkapitaal, en door heronderhandelingen op en herstructurering van bestaande leningen; onder meer door de gevolgen van de contactbeperkende maatregelen die leidden tot een hogere behoefte aan liquiditeit.

Tegelijkertijd geven banken in dezelfde enquête aan de acceptatiecriteria voor leningen aan ondernemingen in het tweede kwartaal van 2020 te hebben verscherpt en te verwachten dat de criteria de komende maanden nog verder zullen worden aangescherpt. De werkelijk gerealiseerde cijfers van banken wijzen tot nog toe op stabilisatie van de totale kredietverlening aan bedrijven in de maanden tot en met juni.²⁵ Hierbij is de totale uitstaande zakelijke kredietverlening in de periode van januari tot en met april langzaam gestegen en in mei en juni weer gedaald, en het aantal nieuwe contracten op en neer gegaan in dezelfde periode, met het hoogste aantal nieuwe contracten in maart en het laagste aantal in mei.²⁶

Meer specifiek kijkend naar ‘noodhulp’ als gevolg van de coronacrisis, zijn per 7 augustus 158.000 bedrijven geholpen door middel van uitstel van aflossingen, leningen en aanvullende kredietruimte voor een bedrag van 22 miljard euro. Dit totaal is onderverdeeld in 129.000 bedrijven die voor 3 miljard uitstel van aflossing hebben gekregen, 24.000 bedrijven die voor 17,4 miljard leningen en kredietruimte zonder overheidsgarantie hebben gekregen en 5.500 bedrijven die voor 1,5 miljard leningen met overheidsgarantie hebben gekregen. Van die laatste categorie betreft het 771 miljoen voor BMKB(-C), 134 miljoen voor BL(-C), 596 miljoen voor GO en 32 miljoen voor KKC.²⁷

Het ontbreekt aan feitelijke cijfers om tot een voldragen conclusie te komen of hiermee ook de daadwerkelijke nood wordt gelenigd, maar er zijn (anekdotische) signalen dat met name voor het MKB de situatie uitdagend is. Gegeven de gegroeide kredietvraag vanuit het MKB die volgt uit de DNB-enquête – en gelet op de aangescherpte acceptatiecriteria – ligt het voor de hand dat het verkrijgen van krediet met name voor de groep ‘niet-grote bedrijven’ lastiger is geworden.

Dit hoeft op zich geen verrassing te heten. In korte tijd hebben banken te maken gekregen met een toenemende behoefte aan (nood)kredieten en uitstel van betaling, en dus met uitbreiding van de balans ten tijde van een economische crisis. Ondanks de door de overheid genomen maatregelen, blijft er ook bij overheidsgaranties risico over voor banken. Het uitgangspunt blijft hierbij om alleen (extra) te financieren als bedrijven ook daadwerkelijk toekomst- en aflossingsperspectief hebben. Dit staat nog los van het extra werk dat op banken af is gekomen, waardoor zeker bij kleinere

²⁴ [DNB \(2020\). Statistisch Nieuwsbericht: Banken: “acceptatiecriteria voor bedrijfskredieten en hypotheek aangescherpt”](#), bezocht op 14-07-2020.

²⁵ [DNB \(2020\). Kernindicatoren monetaire statistieken \(Maand\)](#), bezocht op 13-08-2020.

²⁶ [DNB \(2020\). Kernindicatoren monetaire statistieken \(Maand\)](#), bezocht op 15-07-2020.

²⁷ [Nederlandse Vereniging van Banken \(2020\). Financiering bedrijven door banken in coronatijd stijgt naar 22 miljard euro](#), bezocht op 13-08-2020.

kredieten het rendement op activiteiten afneemt. Ondanks de intenties van banken en de maatschappelijke relevantie om bancaire financiering op gang te houden, is het aannemelijk dat de kredietverlening in deze omstandigheden onder druk komt te staan. Uit verhalen uit de praktijk blijkt daarnaast dat banken zich in de huidige omstandigheden vooral concentreren op de bestaande klanten, wat de concurrentiedruk op kredietvoorwaarden en rente doet afnemen en bedrijven zonder een sterke huisbankierrelatie in het nadeel plaatst.

Voor het MKB is verder van belang dat de overheidsmaatregelen niet direct een (voldoende) vangnet lijken te vormen. Ook vóór de coronacrisis maakten vooral grotere bedrijven uit het MKB gebruik van de BMKB-regeling. In de huidige corona-omstandigheden blijkt de vereiste liquiditeitsprognose daarbovenop lastig te zijn; ondertussen is ook een omzettoets mogelijk. De exacte verhouding tussen aanvragen en toekenningen is niet bekend, maar de aantallen lijken tot dusver “niet spectaculair”.²⁸ Voor wat betreft de kleinere bedrijven is er nog beperkt gebruik gemaakt van de regeling Klein Krediet Corona. Tot begin augustus is 32 miljoen euro uitgekeerd van de beschikbare 750 miljoen euro.²⁹

DNB heeft onderzoek gedaan naar de vooruitzichten voor financiering.³⁰ Financiële markten hebben zich hersteld na de eerste scherpe marktcorrectie, maar financieringscondities zijn nog steeds minder gunstig dan begin dit jaar. Naarmate contactbeperkende maatregelen langer noodzakelijk zijn, neemt de impact toe. Uit de pandemiestresstest van DNB blijkt dat pas als ook volgend jaar de economie nog blijft krimpen als gevolg van het coronavirus en herstel pas in 2022 begint, banken hun financiering daadwerkelijk moeten terugschroeven om verliezen te beperken, waardoor gezonde bedrijven minder kunnen investeren. Dit lijkt zich dus vooral te richten op *aanvullende* beperkingen ten opzichte van de huidige situatie. Aangenomen mag worden dat de onzekere vooruitzichten voorlopig geen verandering zullen brengen in de hierboven geschetste omstandigheden.

4.3 Situatie voor de radiosector

De Nederlandse radiosector heeft dus in korte tijd een directe afname van de inkomsten gezien. Tot het einde van de looptijd van de huidige vergunningen valt naar verwachting in totaal een gat van gemiddeld circa een kwart van de omzet van 2019, dat kan oplopen tot de helft van die jaaromzet indien er een tweede besmettingsgolf komt met een substantiële herinvoering van contactbeperkende maatregelen.

Voor een deel van de bedrijven heeft dit geleid tot een extra kredietbehoefte. De radiosector is hier natuurlijk niet uniek in. Zoals aangegeven in figuur 2 zijn er sectoren die minder zwaar getroffen worden door de crisis, maar ook sectoren die zwaarder worden getroffen. Ook de radiosector staat het uiteraard vrij om gebruik te maken van de generieke overheidsmaatregelen, maar voor de commerciële FM-vergunninghouders geldt een specifieke belemmering. Naast de relatief sterke impact van de crisis op de sector en onzekerheid over het herstel van de advertentiemarkt, speelt de afloop van de vergunningen hier een rol met betrekking tot het aantrekken van extra financiering.

²⁸ Trouw (2020). Coronasteun blijkt voor kleine bedrijven een wassen neus te zijn, bezocht op 14-07-2020.

²⁹ Nederlandse Vereniging van Banken (2020). Financiering bedrijven door banken in coronatijd stijgt naar 22 miljard euro, bezocht op 13-08-2020.

³⁰ DNB (2020). Persbericht: Langdurige coronacrisis kan financiële sector fors raken, bezocht op 14-07-2020.

Een belangrijk criterium bij het beoordelen van een financieringsaanvraag door een kredietverlener is de mate waarin de kredietnemer in staat is aan zijn verplichtingen te voldoen. Hiervoor wordt onder andere gekeken naar de vrije kasstromen die beschikbaar zijn om het krediet af te lossen en rente te betalen gedurende de looptijd van het krediet. Voor de FM-vergunninghouders is de looptijd van de vergunningen daarbij een factor, en wordt bij het verstrekken van financiering en het maken van afspraken over de terugbetaling ervan normaliter gekeken naar die looptijd. In de huidige situatie kan voor aan aantrekken van *extra* financiering het aflopen van de vergunningen over ongeveer twee jaar tot onzekerheid leiden. Het is immers de vraag of partijen ook na het einde van de huidige vergunning zullen beschikken over een nieuwe vergunning. De kans dat de bijbehorende inkomsten binnen de kredietperiode volledig zullen wegvallen, zet druk op de terugbetaalcapaciteit en is logischerwijs een beletsel bij het verkrijgen van financiering. Een kortere looptijd van financiering als oplossing hiervoor lijkt niet reëel: radiostations zouden dan in relatief korte tijd grote bedragen moeten aflossen, juist in een periode met lagere inkomsten dan in voorgaande jaren.

De overheidsmaatregelen om financiering te stimuleren lijken hiervoor weinig soelaas te bieden. Enkele maatregelen hanteren soortgelijke continuïteits- of terugbetalingseisen als voorwaarde om er gebruik van te kunnen maken (zie tabel 7). Los daarvan, resteert er over het algemeen in elk van de maatregelen risico voor de financier, en zal de terugbetaalcapaciteit een belangrijk criterium van die financier blijven. Zoals in paragraaf 4.2 werd aangegeven geldt voor het MKB in den brede dat de overheidsmaatregelen niet direct een (voldoende) vangnet lijken te vormen, maar de kwestie van de aflopende vergunningen speelt daarenboven specifiek voor de radiosector.

Tabel 7 Overheidsmaatregelen voor krediet in relatie tot corona

Naam regeling	Impact afloop vergunningen op gebruik?
Garantie Ondernemers financieringsregeling (GO-C)	Waarschijnlijk. Via de eis voor bevredigende rentabiliteits- en continuïteitsperspectieven.
Verruimde borgstelling midden- en kleinbedrijf (BMKB-C)	Mogelijk. Een toets op een tekort aan zekerheden is niet aan de orde, maar financier vraagt wel informatie ter beoordeling van de aanvraag. Dit kan in de BMKB-C regeling naast een uitgebreide liquiditeitsprognose ook via een omzettoets. Indien een bank daarvoor ook naar omzetverwachting kijkt, heeft de afloop van vergunningen invloed.
Klein Krediet Corona (KKC)	Mogelijk. Volgens sommige bronnen moet het bedrijf voldoende terugbetalingscapaciteit hebben.
COL-regeling voor Startups en Scale-ups	Mogelijk. Het bedrijf moet laten zien dat ze binnen 3 jaar de lening kunnen aflossen.
Financiële steun Qredits	Nee, er wordt niet gevraagd om cijfers van komende jaren en met een looptijd van max 48 maanden lijkt de afloop van vergunningen over 2 jaar niet van belang.

4.4 Conclusie ten aanzien van kredietverlening

Ondanks de overheidsmaatregelen en goede intenties van banken om de kredietverlening te ondersteunen, is het met name voor het MKB moeilijker geworden om financiering te krijgen om te voorzien in extra kredietbehoeften als gevolg van de crisis.

De radiosector wordt door haar afhankelijkheid van advertentieopbrengsten relatief hard geraakt door de crisis, en het is aannemelijk dat banken kritisch kijken naar de business case. Dit geldt

uiteraard voor nog veel meer sectoren, en andere sectoren worden zelfs nog harder getroffen dan de radiosector (zoals horeca en cultuur).

Het aflopen van de vergunningen van radiostations per 31 augustus 2022 speelt naar verwachting een additionele belemmerende rol bij het verkrijgen van krediet, alsook bij het gebruik van overheidsmaatregelen. Ook binnen die maatregelen komt een deel van het financieringsrisico immers bij banken te liggen, wat problematisch kan zijn wanneer een vergunninghouders slechts voor een relatief korte tijd zekerheden kan bieden over voortzetting van de business case en perspectief op herstel. Voor de radiosector zelf is dit risico – los van de hevigheid van de huidige crisis – inherent aan de vergunningssystematiek en het op een gegeven moment in de tijd, bij een vooraf onbekend moment in de economische cyclus, aflopen van de vergunning.

5 Bepalen verlengingsprijs

Zoals aangegeven in de introductie, pleiten enkele vergunninghouders en de VCR voor een verlenging van de vergunningen met circa drie jaar, teneinde in de kredietbehoefte van vergunninghouders te kunnen blijven voorzien. Indien gekozen wordt voor een dergelijke verlenging, maar ook als gekozen wordt voor een kortere verlenging met een half of heel jaar (zie paragraaf 6), dient zich de vraag aan welke verlengingsprijs voor een dergelijke relatief korte verlenging zou moeten gelden.

Voor de verlengingen in 2011 en 2017 hebben SEO en IViR een methodiek ontwikkeld om de waarde van vergunningen voor een gemiddeld efficiënte toetreders te bepalen, die als basis konden dienen voor de verlengingsprijs.³¹ De waarde voor een toetreders wordt bepaald aan de hand van het kasstroomschema van de businesscase van een nieuwkomer over de duur van de vergunning. Over die methodiek is langdurig geprocedeerd, waarbij de methodiek bij de hoogste bestuursrechter stand heeft gehouden.³²

Echter, bij een verlenging van drie jaar of korter is een zelfstandige businesscase geen juist referentiepunt. Voor dergelijke korte duur hebben SEO en IViR een verwante methodiek ontwikkeld en toegepast, waarbij de verlenging als onderdeel wordt gezien van een potentieel langere vergunning.³³ Kortgezegd komt het er op neer dat een potentiële nieuwkomer de vergunning als gevolg van de korte verlenging pas later en voor een kortere termijn kan verwerven, waardoor deze voor de nieuwkomer minder waard is. Stel bijvoorbeeld dat de vergunningen per 1 september 2022 met drie jaar verlengd worden en het voornemen is ze daarna voor zes jaar opnieuw uit te geven, dan is het relevante alternatief om ze per 1 september 2022 voor negen (drie plus zes) jaar uit te geven. De waarde van die alternatieve vergunning is voor een nieuwkomer hoger. Het waardeverschil met de vergunning die drie jaar later ingaat en korter duurt, is de juiste verlengingsprijs die optimale allocatie van het spectrum waarborgt.

Een dergelijke methodiek zou ook hier kunnen worden toegepast. Daartoe zou dus een traject doorlopen moeten worden dat sterk vergelijkbaar is met dat ten behoeve van de verlengingen per 2011 en 2017: data-uitvraag, data-analyse, opstellen modellen en projecties. Een voorwaarde is wel dat uitgangspunten kunnen worden geformuleerd voor de marktordening en de duur van de nieuwe vergunningen na de verlengingsperiode.³⁴

³¹ Poort, J., Kerste, M., Prins, J., Scavenius, E., v.d. Ende, B., Trommelen, P., van Eijk, N., Rutten, P. (2010). *Waarde commerciële radiovergunningen*. Amsterdam: SEO-Economisch Onderzoek. Poort, J., Kerste, M., Akker, I., Prins, J. (2011). *Addendum waarde commerciële radiovergunningen*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek. Kerste, M., Poort, J., Rougoor, W., Weda, J., Witteman, J. (2016). *Waarde landelijke commerciële radiovergunningen: verlenging 2017*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek/IViR.

³² Zie ECLI:NL:CBB:2015:317-320 en ECLI:NL:CBB:2020:2.

³³ Kerste, M., Rougoor, W., Poort, J. (2015). *Waarde verlenging 2100 MHz-vergunningen*. SEO Economisch Onderzoek/IViR, Amsterdam, SEO-rapport nr. 2015-33. Kerste, M., J. Poort, J. Weda, N. Rosenboom, T. Smits, N. van Eijk. (2013). *Waarde verlenging mobiele vergunningen. Update: uitkomst veiling en verlengingsprijzen*. SEO Economisch Onderzoek/IViR, Amsterdam, SEO-rapport nr. 2013-06.

³⁴ In deze context zou het voornemen van een nieuwe verlenging na de verlenging met drie jaar een weinig logisch en methodologisch onzuiver perspectief zijn. Als op voorhand zou worden uitgegaan van een verlenging na de verlenging met drie jaar, gaat het de facto immers om een verlenging met negen jaar en is dat het beleidsscenario waar de verlengingsprijs op dient te worden gebaseerd. Hetzelfde zou gelden bij een kortere verlenging zoals besproken in paragraaf 6.

Een alternatieve methode is om de waarde van de huidige vergunningen te herberekenen met de bestaande modellen maar uitgaande van de langere vergunningsduur en de geactualiseerde en somberdere marktprojecties. Het verschil tussen de eerder bepaalde waarde en de nieuwe waarde bij een langere looptijd zou dan – rekening houden met de consequenties van het latere betaalmoment – betaald moeten worden voor verlenging. Deze methode is minder bewerkelijk dan de hiervoor genoemde, omdat er geen nieuwe data-uitvraag en data-analyse voor nodig is en heeft een sterke logica geredeneerd vanuit de huidige vergunningen. De methode zou gehanteerd kunnen worden als ten tijde van het bepalen van de verlengingsvergoedingen nog onvoldoende duidelijkheid te geven is over het beleidsvoornemen voor de periode na de verlenging. Gedurende de verlengingsperiode waarborgt deze methode echter niet noodzakelijk optimale allocatie van het spectrum.

Welk van beide methoden ook gevolgd zou worden, een gevolg is dat in ieder geval de ongeclausuleerde landelijke vergunninghouders en de houder van de vergunning A2 (Radio Veronica) naar alle waarschijnlijkheid een vergoeding verschuldigd zullen zijn voor de verlenging. Daarmee neemt voor die vergunninghouders de eventuele financieringsbehoefte verder toe, maar daar staat wel een langere periode met kasstromen ter aflossing tegenover.

6 Alternatieve beleidsopties

In de hiernavolgende slotparagraaf worden diverse voor- en nadelen besproken van een verlenging van de huidige vergunningen met drie jaar. Mede omdat uit het voorgaande is gebleken dat slechts een beperkt deel van de markt – zeker in termen van omzet – kampt met een financieringsvraagstuk, terwijl een verlenging met drie jaar een maatregel zou zijn die gedurende een relatief lange periode op de hele markt betrekking heeft, worden in deze paragraaf enkele alternatieve beleidsopties verkend. Ook van deze opties worden in de slotparagraaf voor- en nadelen in kaart gebracht.

Niets doen

“*Sometimes, nothing is the hardest thing to do*”.³⁵ De basisoptie – waartegen alternatieve opties worden afgewogen – is nu niets te doen en op een later moment te besluiten de vergunningen opnieuw uit te geven of voor een langere periode van bijvoorbeeld zes of acht jaar te verlengen. Momenteel beraadt het *Adviescollege toekomstig beleid commerciële radio* zich over een advies over het toekomstige beleid in de commerciële radiosector.³⁶ Naar verwachting zal dit college in september de Staatssecretaris adviseren de vergunningen na afloop van de huidige termijn te verlengen of opnieuw te verlenen. Na politieke besluitvorming over het te verkiezen beleid kan dat beleid dan in gang gezet worden.

Wanneer gekozen wordt voor een nieuwe uitgifte, zullen stations mogelijk tot het voorjaar van 2022 onzeker zijn over de vraag of ze na 31 augustus 2022 over een FM-vergunning (en bijbehorende DAB+-vergunning) zullen beschikken. Wanneer gekozen wordt voor een verlenging, zullen stations snel perspectief hebben op de optie om te verlengen, maar kan het nog geruime tijd duren voor het verlengingsbesluit definitief genomen is (en ook financiers hier dus formele zekerheid aan kunnen ontlenu) en ze weten wat de kosten van hun vergunning na afloop van de huidige vergunning zullen zijn. Overigens geldt die onzekerheid over de kosten naar verwachting ook wanneer gekozen wordt voor een noodverlenging met drie jaar (of korter).

In beide gevallen hebben vergunninghouders op korte termijn geen zekerheid over hun situatie na augustus 2022, waarmee de geschetste belemmeringen voor het aantrekken van extra financiering dus voortduren. Voor de vergunninghouders die aangeven dat zij een acute financieringsbehoefte hebben, zou dat pijnlijke consequenties kunnen hebben. Mogelijk zijn zij toch in staat elders financiering te vinden, maar zo niet, dan kunnen ontslagen of zelfs een faillissement het gevolg zijn. Dit is een scenario dat zich ook voor sommige bedrijven in andere sectoren zoals de horeca al heeft voltrokken.

Korte verlenging

Een alternatief voor een verlenging met drie jaar zou een kortere transitieverlenging zijn, bijvoorbeeld met een periode van een half of heel jaar. Vanuit het perspectief van de mogelijkheid van het aantrekken van financiering is de verwachting dat een dergelijke korte verlenging weinig soelaas

³⁵ Tyrion Lannister, *Game of Thrones* Season 7 episode 6.

³⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/06/benoeming-adviescollege-toekomstig-beleid-commerciële-radio>.

zou bieden. Ook een resterende vergunningsduur van drie jaar (de huidig resterende 2 jaar plus een verlenging van 1 jaar) tot en met augustus 2023, zou gelet op de huidige moeizame marktomstandigheden vermoedelijk te kort zijn om voldoende garanties te kunnen verstrekken voor marktconforme financiering. Dit alternatief lijkt daarmee dus geen oplossing voor het door de stations opgeworpen probleem inzake de urgente financieringsbehoefte. Daar komt nog bij dat een korte verlenging voor een aantal stations tot een vergroting van de financieringsbehoefte zou kunnen leiden als gevolg van de te betalen verlengingsprijs, die – opnieuw gelet op de korte aflossingsperiode – het financieringsprobleem vergroot.

Wat wel zou kunnen pleiten voor een korte verlenging met maximaal een jaar, is dat een eventuele nieuwe uitgifte in dat geval in minder onstuimig economisch weer plaatsvindt. In geval van een nieuwe uitgifte zouden partijen naar verwachting ergens in het voorjaar van 2022 hun bod moeten uitbrengen. In het somberdere scenario met een tweede Covid-19-golf en herinvoering van de beperkende maatregelen voor het economisch verkeer, rekent het CPB voor 2021 nog op krimp en zal herstel langer duren. Afhankelijk van het moment waarop vaccins op grote schaal beschikbaar komen en de economische activiteit daarna echt hervat kan worden, zou het voorjaar van 2022 dan nog enigszins vroeg kunnen zijn voor een realistische inschatting door de markt van de waarde van de vergunningen. In dat geval zou verlenging met een half of heel jaar een uitkomst kunnen zijn: niet met het oog op de kredietverlenging, maar met het oog op een succesvolle uitgifte na afloop van de huidige vergunningen.

Opschorten betalingsverplichtingen voor vergunningen en Agentschap Telecom

Een ander alternatief zou het opschorten van betalingsverplichtingen van vergunninghouders aan de overheid zijn. Voor de ongeclausuleerde landelijke vergunninghouders en de houder van de vergunning A2 (Radio Veronica) bestaan die verplichtingen vooral uit de licentievergoedingen. Voor alle stations bestaan ze daarnaast uit afdrachten aan Agentschap Telecom (AT).

Opschorting van de betalingen aan AT biedt echter onvoldoende verlichting in vergelijking met de acute financieringsbehoefte die een aantal stations aangeeft, terwijl slechts een beperkt aantal stations zou profiteren van het opschorten van de licentiebetalingen. Niet alle stations die aangeven een acute financieringsbehoefte te hebben, betalen (hoge) licentieverplichtingen en hebben baat bij het uitstellen daarvan.

Sectorspecifieke verruiming huidige kredietmaatregelen

Het staat de radiosector vrij gebruik te maken van de generieke overheidsmaatregelen om kredietverlening ten tijde van de crisis op gang te houden. De meest voor de hand liggende maatregelen zijn de GO-C, de BMKB-C en de KKC, waarbij het per radiobedrijf kan verschillen wat de best passende maatregel is.

In de praktijk kan het aflopen van de vergunningen een belemmering vormen voor het gebruik van de maatregelen. Het is niet vanzelfsprekend hier van overheidswege een oplossing voor te bieden. Het risico dat vergunninghouders indertijd geaccepteerd hebben dat er tegen het einde van de licentieperiode – al dan niet door een economische neergang – additionele financiering nodig zou zijn, is inherent aan de licentiesystematiek en staat los van de huidige crisis.

Desalniettemin laat de overheid zien dat er uitzonderingen worden gemaakt voor specifieke sectoren of bedrijven, zoals bij KLM is gebeurd. Het is mogelijk hier om moverende redenen ook voor de radiosector naar te kijken, bijvoorbeeld door een specifieke invulling van de huidige maatregelen voor de radiosector of door overheidsgaranties op te tuigen los van de huidige maatregelen. Een invulling hiervan moet bezien worden binnen het geheel aan overheidsmaatregelen.³⁷ Uitgaande van een vorm waarin de overheid een krediet door een bank of andere financier garandeert, is hier de facto gedeeltelijk sprake van een voorwaardelijke subsidie. Mocht een partij die een dergelijke garantie krijgt zijn vergunning definitief kwijtraken na de huidige vergunningsperiode, dan zal de garantie immers met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid volledig worden gebruikt voor de dan resterende periode. In die gevallen wordt (een deel van) het financiële risico als gevolg van de crisis, in combinatie met het aflopen van de vergunningen, dus op de maatschappij afgewenteld. Daar komt bij dat financiers mogelijk alleen akkoord gaan met een dergelijk krediet als de overheid in dat specifieke geval (dus bij verlies van de vergunning) volledig garant staat voor de resterende termijnen.

Relevant is verder dat de kredietbehoefte niet marktbreed is, maar zich concentreert bij specifieke partijen. Dit ligt niet (alleen) aan de uiteenlopende mate waarin partijen geraakt worden door de crisis, maar ook aan zaken als uitgangpositie, aandeelhoudersstructuur, alternatieve financieringsopties en opgebouwde reserves. Garanties kunnen desgewenst bedrijfsspecifiek worden ingericht, wat passend zou zijn voor de situatie in de radiosector. Het is echter niet uit te sluiten dat andere marktpartijen toch ook gebruik zouden willen maken van een dergelijke regeling omdat het tot goedkopere financiering leidt, wat vanuit maatschappelijk perspectief niet wenselijk is. Het uitsluiten van radiobedrijven van een regeling zou echter kunnen leiden tot klachten over een ongelijk speelveld.

---

³⁷ In het kader van dit onderzoek is geen toets gedaan op uitvoerbaarheid, zoals een haalbare planning van verruiming met het oog op de urgentie van de kredietbehoefte.

7 Synthese en advies

Enkele houders van vergunningen voor landelijke commerciële radio-omroep alsmede de Vereniging van Commerciële Radio (VCR) hebben richting de Staatssecretaris van Economisch Zaken en Klimaat aangegeven dat een verlenging van de commerciële vergunningen met circa drie jaar in verband met ongunstige economische situatie als gevolg van de coronacrisis noodzakelijk is. Vergunninghouders geven aan door de crisis te kampen met een acute financieringsbehoefte die de continuïteit bedreigt, terwijl de afloop van de vergunningen per 31 augustus 2022 het aantrekken van nieuwe financiering in de weg staat.

Ten behoeve van deze quick-scan hebben alle radiostations die in het bezit zijn van een landelijke kavel financiële gegevens aangeleverd. Ook enkele (grote) niet-landelijke stations hebben dit gedaan. Hieruit blijkt dat de inkomsten in het tweede kwartaal van dit jaar gemiddeld ruim een kwart lager waren dan in de twee voorgaande jaren. Een aantal stations had zelfs bijna de helft minder inkomsten. De niet-landelijke stations die cijfers hebben aangeleverd laten een iets grotere terugval zien, maar het is niet te zeggen in hoeverre dit representatief is voor de gehele niet-landelijke markt. Er is geen verschil in terugval waarneembaar tussen geclausuleerde- en niet-geclausuleerde stations. Het dieptepunt werd bereikt in de maanden april en mei. In juni en juli was er enig herstel, maar nog niet tot het niveau van 2019.

Voor heel 2020 verwachten de stations een terugval met gemiddeld ruim 20%. Dit sluit goed aan bij berichten in de media die specifiek betrekkingen hebben op de radiomarkt of meer algemeen gaan over de advertentiemarkt. Op basis van een actualisatie van het voorspelmodel van SEO en IViR voor de netto advertentie-opbrengsten wordt verwacht dat een gemiddeld station over de periode januari 2020 tot en met augustus 2022 (het einde van de looptijd van de vergunningen) in totaal ongeveer een kwart van de jaaromzet van 2019 misloopt als gevolg van de crisis. Voor de gehele markt inclusief de landelijke en regionale publieke omroep zou dat overeenkomen met ongeveer € 50 miljoen. Als er een tweede besmettingsgolf komt met substantiële herinvoering van contactbeperkende maatregelen, kan dat oplopen tot gemiddeld omstreeks de helft van de jaaromzet van 2019.

Ten opzichte daarvan is de urgente financieringsbehoefte die stations aangeven relatief bescheiden. Deze ligt in de orde van grootte van enkele miljoenen euro in 2020 en opnieuw in die orde van grootte in 2021. Dit komt vooral doordat het grootste deel van de markt (in termen van marktaandeel) geen urgente financieringsbehoefte zegt te hebben, of daar reeds in heeft kunnen voorzien. Daar staat tegenover dat de stations die *wel* een acute financieringsbehoefte signaleren in omzet weliswaar relatief klein zijn, maar in aantal vrij substantieel. De vanuit de sector als geheel bescheiden financieringsbehoefte is voor de individuele stations wel omvangrijk en potentieel bepalend voor de continuïteit.

Ondanks de overheidsmaatregelen en goede intenties van banken om de kredietverlening te ondersteunen, is het met name voor het MKB moeilijker geworden om te voorzien in extra kredietbehoeften als gevolg van de crisis. Het aflopen van de FM-vergunningen per 31 augustus 2022 vormt in deze sector naar verwachting een additionele belemmering bij het verkrijgen van krediet,

alsook bij het gebruik van overheidsmaatregelen. Ook binnen die maatregelen komt een deel van het financieringsrisico immers bij banken te liggen, wat problematisch kan zijn wanneer een vergunninghouders slechts voor een relatief korte tijd zekerheden kan bieden over voortzetting van de business case en perspectief op herstel. Voor de sector zelf is het wel een risico – los van de hevigheid van de huidige crisis – dat inherent is aan de licentiesystematiek en dus bekend was bij het aangaan van de vergunning.

Een generieke verlenging van de vergunningen met drie jaar kan mogelijk uitkomst bieden voor de vergunninghouders met een acute financieringsbehoefte, maar er kleven ook nadelen aan die hieronder worden samengevat. Mede daarom zijn enkele alternatieve beleidsopties verkend. Onderstaand worden van het genoemde verlengen van vergunningen als ook van deze alternatieven de belangrijkste voor- en nadelen in kaart gebracht.

Niets doen

De basisoptie – waartegen alternatieve opties worden afgewogen – is nu niets te doen en op een later moment te besluiten de vergunningen opnieuw uit te geven of voor een langere periode van bijvoorbeeld zes of acht jaar te verlengen.

Als gekozen wordt voor een nieuwe uitgifte zullen stations mogelijk tot het voorjaar van 2022 onzeker zijn over de vraag of ze na augustus 2022 over een FM-vergunning zullen beschikken en voor welke prijs. Indien de vergunningen verlengd worden, is naar verwachting in de loop van 2021 politieke duidelijkheid over de (optie op) voortzetting van de vergunning, maar zal de verlengingsvergoeding nog wat langer onduidelijk zijn en bovendien is de vraag in hoeverre financiers genoeg nemen met een politiek besluit te verlengen, zonder dat een formeel verlengbaarheidsbesluit is gepubliceerd en de verlengingsvergoedingen bekend zijn. Bijgevolg zullen de geschetste belemmeringen voor het aantrekken van extra financiering dus nog een jaar of langer voortduren. Mogelijk blijken vergunninghouders toch in staat elders financiering te vinden, maar zo niet, dan kunnen ontslagen of zelfs faillissementen het gevolg zijn.

Ondanks alle overheidsmaatregelen die sinds maart zijn genomen, is dit een scenario dat zich in verschillende sectoren zoals bijvoorbeeld de horeca al heeft voltrokken. Naast een beperkt verlies aan werkgelegenheid, is het belangrijkste maatschappelijke risico dat het zou kunnen leiden tot een (tijdelijke) verschraving van het radiolandschap.

Verlenging met drie jaar

Diverse vergunninghouders en de VCR scharen zich achter een verlenging met drie jaar. Uit deze quick-scan blijkt dat dit een tamelijk grof instrument is: slechts een beperkt aantal vergunninghouders – die in omzet een klein deel van de markt betreffen – kampt met financieringsproblemen, terwijl een generieke verlenging de gehele markt raakt en de mogelijkheden voor nieuwe partijen om toe te treden tot de FM voor drie jaar wegneemt.

Daar komt bij dat een marktconforme verlengingsprijs voor een aantal partijen zal leiden tot een aanvullende financieringsbehoefte, maar daar staat wel een langere periode met kasstromen ter aflossing tegenover. Het is moeilijk op voorhand te voorspellen of met een verlenging van drie jaar de huidige belemmeringen om financiering aan te trekken per saldo worden weggenomen.

Een verlenging ‘om niet’ of tegen een lager dan marktconforme vergoeding zou *de facto* een marktbrede subsidie impliceren. Daarnaast zou het een optimale allocatie van het spectrum niet waarborgen.

Korte verlenging

Een kortere verlenging met een half of heel jaar zal naar verwachting geen uitkomst bieden voor de partijen die nu aangeven financieringsproblemen te hebben. Dit geldt eens te meer, omdat ook een korte verlenging voor een aantal vergunninghouders zal leiden tot een extra financieringsbehoefte voor de te betalen verlengingsprijs, terwijl de extra periode waarover zekerheid wordt geboden erg kort is en daardoor de extra zekerheid over terugbetaalcapaciteit beperkt.

Het biedt derhalve geen oplossing voor het gesignaleerde financieringsprobleem. Wel zou het een ander probleem kunnen verzachten, namelijk wanneer een nieuwe uitgifte zonder verlenging zou plaatsvinden op een moment waarop de economische vooruitzichten nog heel onzeker zijn. In dat geval zouden een korte verlenging en uitgifte in een meer stabiele marktsituatie een realistische inschatting door de markt van de waarde van de vergunningen kunnen verbeteren, evenals hun mogelijkheden de nieuwe uitgifteprijs te financieren.

Opschorten betalingsverplichtingen voor vergunningen en Agentschap Telecom

Opschorting van de betalingen aan AT biedt onvoldoende verlichting in vergelijking met de acute financieringsbehoefte die een aantal stations aangeven, terwijl slechts een beperkt aantal stations ervan zou profiteren. Bovendien hebben niet alle stations die aangeven een acute financieringsbehoefte te hebben er baat bij. Het zou in feite neerkomen op een selectieve kredietfaciliteit vanuit de overheid c.q. AT, die onvoldoende doelgericht is.

Sectorspecifieke verruiming huidige kredietmaatregelen

Een sectorspecifieke verruiming van de generieke overheidsmaatregelen om kredietverlening ten tijde van de crisis op gang te houden zou van alle geïnventariseerde maatregelen het meest doelgericht zijn, zeker wanneer de verruiming zo wordt vormgegeven dat deze alleen aantrekkelijk is voor vergunninghouders die geen toegang hebben tot meer marktconforme financieringsbronnen.

Linksom of rechtsom zal dit neerkomen op het socialiseren van een deel van het risico van de stations die nu kampen met financieringsproblemen binnen de bestaande instrumentarium. Wanneer stations na afloop van de vergunningen in augustus 2022 hun vergunning niet kunnen verlengen of opnieuw verwerven zou dit kunnen leiden tot een afwaardering van de verleende financiering ten laste van de maatschappij. In het licht van de aangegeven financieringsbehoefte van enkele miljoenen in 2020 en in 2021 is de verwachte maatschappelijke schade hiervan relatief beperkt. Dit geldt des te meer aangezien aangenomen mag worden dat ten minste een groot deel van de stations die nu een acute financieringsbehoefte hebben na 2022 over een vergunning zal beschikken en in staat zal zijn aan zijn verplichtingen te voldoen. Deze potentiële schade moet afgewogen worden tegen het belang dat wordt gehecht aan het voorkomen van (in het ergste geval) faillissementen in de radiosector.

Advies

Het bovenstaande analyse, blijkt een marktbrede verlenging van de FM-vergunningen met drie jaar niet doeltreffend ten aanzien van de specifieke problemen waar een deel van de sector mee kampt.

Wanneer een marktconforme verlengingsprijs wordt berekend is het voorts de vraag of die partijen voor wie de genoemde problemen *ne*/spelen er daadwerkelijk allemaal mee geholpen zijn.

Wanneer afzien van aanvullend sectorspecifiek beleid, en accepteren dat dit voor individuele stations pijnlijke gevolgen kan hebben en kan leiden tot een tijdelijke verschraling van het radiolandschap, maatschappelijk niet aanvaardbaar wordt geacht, ligt een sectorspecifieke verruiming van de huidige kredietmaatregelen het meest in de rede. Hoewel de gedetailleerde inrichting van een dergelijke maatregel buiten de scope van dit onderzoek valt, volgt uit deze quick-scan dat een dergelijke verruiming zodanig zou moeten worden vormgegeven, dat de kredietverstrekking naar de stations met een acute behoefte – maar met een gezonde marktpositie – op gang blijft, terwijl stations met toegang tot meer marktconforme financiering en/of reguliere overheidsmaatregelen er geen gebruik van maken.